

წარმატებული სახელმწიფოების ინსტიტუციონალური ასპექტები

გრძელვადიან პერსპექტივაში ეკონომიკური ზრდის განმსაზღვრელი ფაქტორების ანალიზი

დავით ხუპენია

საერთაშორისო ურთიერთობების დოქტორანტი

რეზიუმე

აღნიშნული სტატია წარმოადგენს მცდელობას აღწერილ იქნას წარმატებული ქვეყნების დამახასიათებელი ინსტიტუციონალური ფორმები. გამოკვლეულია თუ რაოდენ კორელაციაში მოდის დემოკრატია, ინკლუზიური პოლიტიკური სისტემა, სამოქალაქო საზოგადოება, ორგანიზაციების შექმნის თავისუფლება, მთავრობის სოციალური პოლიტიკა და ა.შ. პოლიტიკური სისტემების ეკონომიკურ წარმატებასთან და პირიქით.

აქტუალობა/ღირებულება - სტატიაში მოცემულია კონკრეტული ინსტიტუციონალური კომპლექსი, რომელიც ახასიათებს ყველა წარმატებულ სახელმწიფოს. ჩვენი აზრით, მათი განვითარებით შესაძლებელია საქართველოს ევროპაში სრულფასოვანი პოლიტიკური და ეკონომიკური ინტეგრირება.

საკვანძო სიტყვები: ინსტიტუტები; ეკონომიკური კრიზისი; მშპ-ის ცვლილებები; ევროპული პოლიტიკური ეკონომიკური სისტემა; ღია წვდომის წესრიგი.

INSTITUTIONAL ASPECTS OF SUCCESSFUL STATES ANALYZING THE DETERMINANTS OF ECONOMIC GROWTH IN THE LONG RUN

David Khupenia

PhD student of International Relations

RESUME

This article is an attempt to describe the institutional forms typical of successful countries. It explores the correlation between democracy, inclusive political system, civil

society, freedom of association, government social policy with the success of political systems, and vice versa.

Relevance / Value - The article provides a specific institutional complex that characterizes all successful states. In our opinion, with their development it is possible to fully integrate Georgia into Europe politically and economically.

Keywords: institutes; Economic crisis; Changes in GDP; European political-economic system; Open access order.

სოციალური მეცნიერებების წარმოქმნისთანავე სახელმწიფოების ფინანსური მდგომარეობის მიზეზების შესწავლა უაღრესად აქტუალურ თემას წარმოადგენს. ჯერ კიდევ ადამ სმიტი იკვლევდა საკითხს, „თუ რა განსაზღვრავს ხალხთა სიმდიდრის ბუნებას“ [1]. მიგვაჩნია, რომ სოციალურ მეცნიერებებში ერთ-ერთი ყველაზე კარგად შესწავლილი და, მაშასადამე, ობიექტური საკითხი არის ადამიანებისა და სახელმწიფოების მატერიალურ-ფინანსური მდგომარეობის თეორიული და ემპირიული კვლევები, რომლებიც, თავის მხრივ, გამყარებულია მრავალი სტატისტიკური მონაცემებით.

ცნობილმა ბრიტანელმა მეცნიერმა ანგუს მედისონმა 1990-იან წლებში გრძელვადიან ისტორიულ ჭრილში გაიანგარიშა ქვეყნების ერთ სულ მოსახლეზე მთლიანი შიდა პროდუქტის (მშპ) ცვლილებები [7]. მედისონის სტატისტიკურმა მონაცემებმა გამოაშკარავეს ის ფაქტი, რომ არსებობს ორი ათეული უნიკალური ქვეყანა, რომელიც, ყველასგან განსხვავებით, გრძელვადიან ისტორიულ ჭრილში აჩვენებს სტაბილურ ეკონომიკურ განვითარებას. (იხ. სტატისტიკა A3-C; იხ. სტატისტიკა A1-C).

ანგუს მედისონის ზემოაღნიშნული სტატისტიკა გვიჩვენებს გრძელვადიან ისტორიულ ჭრილში (1820-1998 წწ.) მშპ-ის ერთ სულ მოსახლესთან მიმართებაში ქვეყნების ეკონომიკურ ცვლილებებს. ნათლად გამოკვეთილია დასავლეთ ევროპის თითქმის 200 წლიანი მეტნაკლებად თანაბარზომიერი სტაბილური ეკონომიკური განვითარება. ხოლო „Western Offshoots“-ის¹ ქვეყნების 50-100 წლიანი, აგრეთვე, სტაბილური ზრდა. ცხირელებში მოყვანილი დანარჩენი ქვეყნების შემთხვევაში, ჩვენ ვხედავთ ეკონომიკურ ზრდასთან ერთად, ეკონომიკურ ვარდნებს, ან გრძელვადიან სტაგნაციებს, რაც საბოლოო ჯამში, გრძელვადიან ჭრილში ეკონომიკური განვითარების საშუალო მაჩვენებელს ხდის შედარებით პატარას. მაგალითისთვის, მიუხედავად იმისა, რომ 1820 წლებში ჩინეთისა და ფინეთის ეკონომიკური მონაცემები მცირედით განსხვავდება - მშპ ერთ სულ მოსახლეზე ჩინეთს 600\$, ხოლო ფინეთს 781\$ ჰქონდა, უკვე 1870-

¹ ანგუს მედისონი Western Offshoots-ის ქვეყნებს უწოდებს იმ არაევროპულ სახელმწიფოებს, რომლებმაც გადაიდეს ევროპული პოლიტიკური სისტემა, მაგ.: აშშ, კანადა, ავსტრალია, იაპონია, ჰონგ-კონგი, სამხრეთ კორეა და ტაივანი

სტატისტიკა A3-ც

მშპ-ის ცვლილებები ერთ სულ მოსახლეზე
56 აზიის ქვეყანა (1990 წ. საერთაშორისო \$)

	1820	1870	1913	1950	1973	1990	1998
ბანგლადეში				540	497	640	813
მიანმარი			685	396	628	751	1024
ჩინეთი	600	530	552	439	839	1858	3117
ჰონ-კონგი				2218	7104	17491	20193
ინდოეთი	533	533	673	619	853	1309	1746
ინდონეზია	612	654	904	840	1504	2516	3070
იაპონია	669	737	1387	1926	11439	18789	20410
მალაზია			899	1559	2560	5131	7100
ნეპალი				496	622	807	947
პაკისტანი				643	954	1598	1935
ფილიპინები			1066	1070	1959	2199	2268
სინგაპური			1279	2219	5977	14258	22643
სამხრეთ კორეა			893	770	2841	8704	12152
შრი-ლანკა		640	850	961	1492	2448	3349
ტაივანი			747	936	4117	9910	15012
ტაილანდი		707	835	817	1874	4645	6205
16 აღმოსავლეთ აზია (საშუალო)	581	552	679	661	1569	2700	3535
ავღანეთი				645	684	600	514
კაბოჯა				518	813	945	1058
ლავოსი				613	770	933	1104
მონღოლეთი				435	860	1333	1094
ჩრდილოეთ კორეა				770	2841	2841	1183
ვიეტნამი	546	524	754	658	836	1040	1677
19 პატარა ქვეყანა				1127	2031	2212	2541
25 აღმოსავლეთ აზია (საშუალო)	552	552	679	690	1218	1353	1402
აღმოსავლეთ აზია (საშუალო)	580	552	679	662	1554	2642	3436

[18, გვ. 215]

სტატისტიკა A1-ც

მშპ ერთ მოსახლეზე (1990 საერთაშორისო \$): დასავლეთ ევროპის ქვეყნები

	1820	1870	1913	1950	1973	1990	1998
ავსტრია	1218	1863	3465	3706	11235	16881	18905
ბელგია	1319	2697	4220	5462	12170	17194	19442
დანია	1274	2003	3912	6946	13945	18463	22123
ფინეთი	781	1140	2111	4253	11085	16868	18324
საფრანგეთი	1230	1876	3485	5270	13123	18093	19558
გერმანია	1058	1821	3648	3881	11966	15932	17799
იტალია	1117	1499	2564	3502	10643	16320	17759
ნიდერლანდები	1821	2753	4049	5996	13082	17267	20224
ნორვეგია	1104	1432	2501	5463	11246	18470	23660
შვედეთი	1198	1664	3096	6738	13493	17680	18685
შვეიცარია	1280	2202	4266	9064	18204	21616	21367
დიდი ბრიტანეთი	1707	3119	4921	6907	12022	16411	18714
12 დასავლეთ ევროპა (საშუალო)	1270	2086	3688	5013	12159	16872	18742

[18, გვ. 185]

იანი წლებისთვის ეს სხვაობა ორმაგდება: ჩინეთი 530\$, ფინეთი 1140\$. შემდგომ ეს სხვაობა მხოლოდ მზარდი ხასიათისაა, 2018 წლის მონაცემებით ფინეთს მშპ ერთ სულ მოსახლეზე აქვს 50 152\$, ხოლო ჩინეთს 9 770\$. აღსანიშნავია, რომ ასეთი სურათი მსოფლიოს თითქმის ყველა სახელმწიფოს ახასიათებს თუ მათ შევადარებთ დასავლეთ ევროპის სახელმწიფოებს.

მედისონის მონაცემებზე დაყრდნობით ვასკენით, რომ დასავლეთევროპის ქვეყნებმა შეძლეს დაენერგათ თავის ქვეყნებში უნიკალური პოლიტიკური სისტემა (პოლიტიკური და ეკონომიკური ინსტიტუციები), რომლებმაც მისცეს მათ საშუალება გამხდარიყვნენ სხვა ქვეყნებთან შედარებით ეკონომიკურად უფრო წარმატებულნი. აგრეთვე, აღნიშნული მონაცემებში ჩანს, რომ ეკონომიკური სხვაობა მხოლოდ მზარდია.

მასასადამე, სახელმწიფოების პოლიტიკური ინსტიტუციების ანალიზის დროს, ჩვენი მთავარი ამოსავალი წერტილია მათი ეფექტიანობის განსაზღვრა. ეფექტიანად მივიჩნევთ იმ ინსტიტუციებს, რომლებიც აწესებენ, როგორც ფორმალურ, აგრეთვე არაფორმალურ შეზღუდვებს, რომლის საშუალებით მიიღწევა გრძელვადიანი და სტაბილური საყოველთაო სოციალურ-ეკონომიკური კეთილდღეობა. ხოლო არაეფექტიანი ინსტიტუტებია, რომლებიც სანინამდღეგო ეფექტს განაპირობებენ.

აქვე, აუცილებლად უნდა ავლინდნოთ, რომ ინსტიტუტს/ინსტიტუციას, როგორც ტერმინს, ჩვენ ვხმარობთ დუგლას სესილ ნორტის მიერ დამკვიდრებული დეფინიციის სახით - ნორტი წერს: „ინსტიტუტები არის ხალხის მიერ შემუშავებული ფორმალური და არაფორმალური შეზღუდვები და აგერთვე, იძულების ფაქტორები, რომლებიც ახდენენ ამ წესების ურთიერთსტრუქტურირებას“ [19. გვ. 1]. მასასადამე, ინსტიტუტები არის ადამიანის ბუნებრივი მოთხოვნილება დანესდეს შეზღუდვები, უმთავრესად, ორგანიზაციული სტრუქტურების სახით, რომ ადამიანთშორისო ურთიერთობები მაქსიმალურად პროგნოზირებადი და არაძალადობრივი იყოს და ადამიანთშორისო ურთიერთობების მიზეზ-შედეგობრივი ანალიზი (პროგნოზირება) ითხოვდეს მინიმალურ ანალიტიკურ ხარჯებს. ხოლო „მექანიზმები“, რომლითაც ხდება ინსტიტუტების „დაცვა“, არსებობს ორი სახის - ფორმალური (მაგ.: კონსტიტუცია, კანონდებლობა, დებულებები და ა.შ.) და არაფორმალური (მაგ.: წეს-ჩვეულება, მორალური ნორმა, ადათი და ა.შ.). ფორმალური ინსტიტუტების დაცვის შემთხვევაში, უმეტესწილად, მოქმედებს სახელმწიფო სისტემა და სანქციების გამოყენებით, ან გამოყენების მუქარით, აიძულებს ხალხს „იცხოვრონ მშვიდობიანად“, ხოლო არაფორმალური ინსტიტუტების შემთხვევაში, მოქმედებს „სოციალური სანქციები“, რომლებიც გამოიხატება, როგორც მოსახლეობის მიერ ინდივიდის ნახალისებითა და მოწონებით, აგრეთვე ნეგატიური ფორმითაც, რაც მოიაზრებს სოციაუმის მიერ ინდივიდისადმი ფსიქოლოგიურ ზენოლას, გაკიცხვას და ზოგ შემთხვევაში არალეგიტიმურ ფიზიკურ ძალადობას.

რაც შეეხება ეფექტიანი და არაეფექტიანი პოლი-

ტიკური ინსტიტუტების მქონე სახელმწიფოებს შორის დიფერენციაციას, ჩვენ ამოვდივართ, გრძელვადიანი და სტაბილური ეკონომიკური სტატისტიკური მონაცემებიდან (ანგუს მედისონის სტატისტიკიდან) და აგრეთვე ელემენტარული მატერიალურ-ეკონომიკური დანაწილებიდან: ეფექტიანი ინსტიტუტების მქონე სახელმწიფოები, რომლებმაც აჩვენეს გრძელვადიანი ეკონომიკური ზრდა, აუცილებლად, შედარებით მდიდრები არიან. ასეთ ქვეყნებს, 2020 წლის მონაცემებით, ერთ სულ მოსახლეზე მთლიანი შიდა პროდუქტი (ნომინალი) 30 000 საერთაშორისო დოლარზე მეტს შეადგენს. ხოლო, არაეფექტიანი ინსტიტუტები ახასიათებს „ღარიბ ქვეყნებს“ (ან გარდამავალ ქვეყნებს), რომლებსაც ერთ სულ მოსახლეზე მთლიანი შიდა პროდუქტი (ნომინალი) 30 000 აშშ დოლარზე ნაკლები აქვთ. აქვე, აუცილებლად უნდა ავლინდნოთ, რომ ჩვენ არ განვიხილავთ სასარგებლო ნიაღისეულიდან, უმთავრესად ნავთობიდან, გამდიდრებულ, ან დემოგრაფიულად ძალიან პატარა ქვეყნებს, ასეთი მაგალითებია: კატარი, მაკაუ, ლუქსემბურგი, არაბთა გაერთიანებული საამიროები, ბრუნეი, საუდის არაბეთი და ა.შ.

იქიდან გამომდინარე, რომ ჩვენი კვლევა მეცნიერულად ობიექტური იყოს, ჩვენ არ ვითვალისწინებთ სახელმწიფოების ეფექტიანი ინსტიტუტების (ქვეყნების სიმდიდრის) კვლევის დროს ისეთ თანამედროვე კრიტერიუმებს, როგორებიცაა: ბედნიერების, სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობის, ჯანმრთელობის დაცვის, წერა-კითხვის და ა.შ. ინდექსები. ჩვენი აზრით, აღნიშნული მონაცემები ვერ იქნება კულტურათაშორისო ობიექტური და იქნება არამდგრადი (ახლო მომავალში, ხშირად ცვალებადი). ამიტომ, მივიჩნევთ, რადგან ეფექტიანი ინსტიტუტები გრძელვადიან პერსპექტივაში გათვლილი შეზღუდვებია, ჩვენ გვჭირდება გრძელვადიანი, მაქსიმალურად მდგრადი და სტაბილური სტატისტიკური მონაცემები, რომ გამოვავლინოთ ეფექტიანი და არაეფექტიანი ინსტიტუტების მქონე სახელმწიფოებს შორის ობიექტური კორელაცია.

დუგლას სესილ ნორტმა, ანგუს მედისონი სტატისტიკაზე დაყრდნობით, პირველმა სამეცნიერო წრეებში, უარყო ინტიუციური წარმოდგენა იმის თაობაზე, რომ მდიდარმა ქვეყნებმა უფრო მაღალი ეკონომიკური ზრდის ტემპის გამო გაუსწრეს ღარიბ ქვეყნებს. თანამედროვე ეკონომიკურ მონაცემებზე დაყრდნობით მან დაასკვნა, რომ ღარიბი ქვეყნები, ეკონომიკური ზრდის პერიოდში, საშუალოდ 5.35%-ით იზრდებიან, ხოლო მდიდრები 3.88%-ით [20, გვ. 5]. ღარიბი ქვეყნების ეკონომიკური ზრდის ტემპის საშუალო მაჩვენებელი უფრო მაღალია, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, ისინი რჩებიან ღარიბებად. უმთავრესად, ამის მიზეზი ნორტმა ახსნა იმით, რომ ღარიბ ქვეყნებს ხანგრძლივი და მტკივნეული ეკონომიკური ვარდნები ახასიათებს - მდიდარი ქვეყნები საშუალოდ იზრდებიან 100 დან 84 წელი, ხოლო ღარიბები 100 დან 66 წელი, ხოლო, ნეგატიური მაჩვენებლებით, ღარიბი ქვეყნები ეკონომიკურად საშუალოდ ეცემიან 4,88%-ით, ხოლო მდიდრები 2,33%-ით (იხ. სტატისტიკა 1-2).

სტატისტიკა 1.2.

ერთ სულ მოსახლეზე მშპ-ის მაჩვენებლის ცვლილებების (2000 წლის მონაცემებით)

მშპ-ის ერთ სულ მოსახლეზე 2000 წლის მონაცემებით	ქვეყნის რაოდენობა	მსოფლიო მოსახლეობის პროცენტული მაჩვენებელი	გაანგარიშებული წლების რაოდენობა	ზრდის პროცენტული მაჩვენებელი	საშუალო ზრდის მაჩვენებელი	საშუალო კლების მაჩვენებელი
(1) < \$20,000	153	87%	5.678	66%	5.35%	—4.88%
(2) > \$20,000	31	13%	1.468	81%	4.19%	—3.49%
(3) > \$20,000 ნავთობის გარეშე	27	13%	1.336	84%	3.88%	—2.33%
(4) ყველა	184		7.146			
(5) \$20,000 და მეტი	31	13%	1.468	81%	4.19%	—3.49%
(6) ნავთობის გარეშე	27	13%	1.336	84%	3.88%	—2.33%
(7) \$15,000-დან \$20,000-მდე	12	2%	491	76%	5.59%	—4.25%
(8) \$10,000-დან \$15,000-მდე	14	2%	528	71%	5.27%	—4.07%
(9) \$5,000-დან \$10,000-მდე	37	16%	1.245	73%	5.25%	—4.59%
(10) \$2,000-დან \$5,000-მდე	46	53%	1.708	66%	5.39%	—4.75%
(11) \$300-დან \$2,000-მდე	44	14%	1.706	56%	5.37%	—5.38%

[20, გვ. 5]

აღნიშნული სტატისტიკიდან გამომდინარე, შეგვიძლია გამოვიტანოთ დასკვნა, რომ მდიდარ ქვეყნებს, ლარიზებისგან განსხვავებით, უმთავრესად ახასიათებს ანტიკრიზისული და სტაბილური ინსტიტუტები, რომლებსაც აღექსანდრე აუზანმა „უსაფრთხოების ბალიშები“ [25], ხოლო ნესიმ ტალეიმ „ანტიმსხვრევადი ეკონომიკები“ [23] უწოდა. ამას, აგრეთვე ადასტურებს ჩვენს მიერ მოყვანილი ანგუს მედისონის სტატისტიკა (A3-c; A1-c). მაგალითად, 1950 წლიდან 1973 წლამდე ფილიპინების მშპ ერთ სულ მოსახლეზე თითქმის გაორმაგდა - 1070 \$-დან 1959 \$-მდე. ხოლო, 1973 წლიდან 1998 წლამდე აღნიშნული მონაცემები კარგავენ ზრდის ტემპს და იცვლებიან ძალიან ნელა, შეიძლება ითქვას, ქვეყანას ეკონომიკური სტაგნაციის პერიოდი აქვს: 39 წლის მანძილზე მშპ ერთ სულ მოსახლეზე გაიზარდა მხოლოდ, დაახლოებით, 15%-ით. აღნიშნული „ნელი“ ზრდა არ ახასიათებს არცერთ დასავლეთ ევროპისა და Western Offshoots-ის ქვეყნებს. მითუმეტეს, თუ მაგალითად მოვიყვანთ მიანმარს, რომელმაც მეოცე საუკუნეში არა სტაგნაცია და ნელი ზრდა, არამედ გრძელვადიანი ეკონომიკური უკუსვლა აჩვენა.

ზემოაღნიშნული ორი მეცნიერის სტატისტიკური მონაცემების შეჯამებით, ჩვენ ვასკვნი, რომ მდიდარი ქვეყნები იზრდებიან ნელა, მაგრამ სტაბილურად, ხოლო ლარიზი ქვეყნებს ახასიათებთ მოკლევადიან პერიოდში შედარებით სწრაფი ზრდა, მაგრამ გრძელვადიანი და შედარებით ძლიერი ეკონომიკური ვარდნები.

აღსანიშნავია, რომ დუგლას ნორტმა ეს დასკვნა გააკეთა საკმაოდ მოკლეპერიოდიანი ეპირიული მონაცემების საფუძველზე (დაახლოებით ბოლო ნახევარი საუკუნის ეკონომიკურ მონაცემებზე დაყრდნობით), ამიტომ, 2016 წელს ოქსფორდის უნივერსიტეტის პროფესორმა სტეფან ბროდბერიმ და ისტორიკოსმა ჯონ ვოლისმა შეამოწმეს ნორტის ეს თეზა. მათ, მე-13 საუკუნიდან მოყოლებული, არსებულ ისტორიულ წყაროებზე და მონაცემებზე დაყრდნობით, გაანალიზეს ქვეყნების ეკონომიკური ცვლილებები [5] და დაასკვნეს, რომ

გრძელვადიან პერსპექტივაში, ქვეყნების სიმდიდრეს განსაზღვრავს ეკონომიკის არა სწრაფი ზრდა, არამედ ის პერიოდები როდესაც იგი ეცემა. ამდენად, მათ სრულად დაადასტურეს ნორტის თეზა, რომ მოკლევადიან პერიოდში ეკონომიკური ზრდა ყველა სახელმწიფოს ახასიათებს, ამ შემთხვევაში, მთავარია მათი ეკონომიკური ვარდნა. მაშასადამე, ბოლო 20 წლის მანძილზე ხუთმა ცნობილმა მეცნიერმა ემპირიული მონაცემების გამოყენებით დაამტკიცეს, რომ მდიდარ და ლარიზ ქვეყნებს შორის პრინციპული სხვაობა არის პოლიტიკური და ეკონომიკური კრიზისების გავლენაში, ანუ სახელმწიფოების ეკონომიკურ ვარდნაში.

მაგალითისთვის, რომ გავანალიზოთ საქართველოს უახლეს ისტორიაში ეკონომიკური ცვლილებები, მივიღებთ შემდეგ სურათს - მსოფლიო ბანკის მონაცემებით 1990 წელს საქართველოს მშპ შეადგენდა 7.775 მლრ. დოლარს (დაახლოებით 1 614\$ ერთ სულ მოსახლეზე), 4 წლიანი ღრმა ეკონომიკური კრიზისის შედეგად, რომელიც რუსეთთან ომმა, სამოქალაქო ომმა და სხვა პოლიტიკურმა მოვლენებმა განაპირობა, 1994 წელს საქართველოს მშპ უკვე შეადგენდა 2.514 მლრ. დოლარს (დაახლოებით 519\$ ერთ სულ მოსახლეზე) [8]. ასეთი კოლოსალური ვარდნის შემდგომ, მსოფლიო ბანკის მონაცემებით, 1990 წლის ეკონომიკურ მონაცემებს საქართველო მხოლოდ 2006 წელს „დაუბრუნდა“, ხოლო ერთ სულ მოსახლეზე მშპ-ის მაჩვენებლით 2005 წელს [8]. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, 1990-იანი წლების კრიზისის შედეგად გამოწვეულ ეკონომიკური ვარდნის დაძლევა საქართველო მოუნდა მინიმუმ 11-12 წელი. ამ კრიზისის შედეგად დადგა ის ფაქტი, რომ თუ 1990 წელს საშუალოდ მსოფლიოში მშპ ერთ სულ მოსახლეზე შეადგენდა 4 289 დოლარს, უკვე 2006 წლის მონაცემებით არის 7 802 დოლარი [9]. ანუ, საშუალოდ მსოფლიოში მშპ ერთ სულ მოსახლეზე გაიზარდა თითქმის 2 ჯერ, საქართველო, ამ პერიოდის მანძილზე, თავისი ეკონომიკური ზრდით მხოლოდ უბრუნდებოდა თავის ძველ (1990 წლის) მონაცემებს. 90-იანი წლების კრიზისის გავ-

ლენას საქართველოზე, აგრეთვე ნათლად გვიჩვენებს მსოფლიო ბანკის 1990-2018 წლის მსოფლიოში მშპ-ის (PPP) მიხედვით ცვლილებების მონაცემები - 1990-დან 2018 წლის ჩართვლით მშპ-ის (PPP) მიხედვით მსოფლიოში საშუალოდ 369%-იან ზრდას ვხედავთ, ხოლო საქართველოში, ამავე პერიოდის მანძილზე, მხოლოდ 71%-იან ზრდას [10]. ეს მონაცემები ნათლად გვიჩვენებს, ეკონომიკური ზრდის მიუხედავად, კრიზისმა საქართველოზე გრძელვადიანი გავლენა იქონია და, ჩვენი აზრით, იგი კრიტიკული აღმოჩნდა.

1990 წლების ეკონომიკური კრიზისი დეტალურად შესწავლილი აქვს პროფესორ ნოდარ ჭითანავას. მეცნიერი წერს: „(საქართველოში) 1994 წლის მშპ შეადგენდა 1988 წლის მხოლოდ 27.8%-ს. კატასტროფულად დაეცა სამრეწველო პროდუქციის წარმოება (85 პროცენტური პუნქტით), სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის წარმოება - 2 ჯერ, კაპიტალური დაბანდებები - 97,2 პროცენტული პუნქტით. შედარებისთვის, 1994 წელს წარმოებულ სამრეწველო პროდუქციის მოცულობა პირველად მიღწეული იყო 1954 წელს (40 წლის წინათ), სასოფლო სამეურნეო პროდუქციის მოცულობა - 1945 წელს (49 წლის წინათ), კაპიტალური დაბანდებების მოცულობა 1959 წელს (35 წლის წინათ), ტვირთბრუნვა (რკინიგზის ტრანსპორტით) - 1940 წელს (54 წლის წინათ)“ [2, გვ. 57-58]. აღნიშნული მონაცემებით, მითითებული ეკონომიკის დარგების მიხედვით, საქართველომ 35-50 წლით ეკონომიკურად „უკან დაინია“ (აღსანიშნავია, რომ ეკონომიკური დარგები შერჩეულ იქნა სრული სიზუსტით, რადგან ეს მიმართულებები ეკონომიკურად მზარდი (გარდამავალი) სახელმწიფოებისათვის არის კრიტიკული).

შემდგომი 1996-2003 წლების ეკონომიკური ზრდის ტენდენციებზე ნოდარ ჭითანავა წერს: „(1996-2003 წწ.) დამახასიათებელი იყო მშპ-ის ზრდის მაღალი ტემპები: 1996 წელს, 1995 წელთან შედარებით, ზრდის ტემპმა შეადგინა 111,2%, 1997 წელს - 110,8%, 2000 წელს - 101,8%, 2001 წელს - 104,2%, 2002 წელს - 105,5% 2003 წელს - 111,1%. მშპ-მა კი 2003 წელს, 1990 წლის მიმართ შეადგინა 46,8%“ [3, გვ. 50].

1990-2018 წწ. პერსპექტივაში დანახული საქართველოს ეკონომიკური მონაცემები გვიჩვენებს, რომ ქვეყნის ეკონომიკური ზრდა დიდი ხნის მანძილზე მიმართული იყო ძველი, ან არსებული კრიზისების დაძლევისაკენ. აქედან გამომდინარე, რთულია ვუნუდოთ ამას ეკონომიკური ზრდა, რადგან დიდი ხნის მანძილზე იგი ემსახურება ეკონომიკის „აღდგენას“. ზუსტად აქედან გამომდინარე, გრძელვადიან პერსპექტივაში ასეთი მასშტაბის კრიზისების არ მქონე ქვეყნებმა ეკონომიკურად გაუსწრეს სხვა დანარჩენ სახელმწიფოებს. ამ კუთხით საქართველო არ არის უნიკალური ქვეყანა, ასეთი ეკონომიკური ვარდნები და შემდგომი „აღდგენები“ ახასიათებს მსოფლიოს თითქმის ყველა ქვეყანას (როგორც უკვე ავლნიშნეთ, რამდენიმე ათეული ქვეყნის, როგორც გამოწვევის, გარდა).

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, სახელმწიფოების პოლიტიკურ და ეკონომიკურ ინსტიტუტებს ჩვენ

განვიხილავთ იმ კრიტერიუმით, თუ რაოდენ უზრუნველყოფენ ისინი გრძელვადიან ეკონომიკურ ზრდას და რამდენად ეკონომიკური და პოლიტიკური კრიზისების მართვა ძალუძთ. ჩვენი მთავარი ამოცანა იქნება, ვიპოვოთ ყველა მდიდარი და სტაბილური ქვეყნისთვის დამახასიათებელი „ერთნაირი“ პოლიტიკური და ეკონომიკური ინსტიტუტები. რაც მოგვცემს საშუალებას, „წარმატების მომტანი“ ინსტიტუტების (მოდერნიზაციის/რეფორმების უმთავრესი მიზნის) აღწერაში, რაც საბოლოოდ, საქართველოს პოლიტიკური ტრანსფორმაციისათვის რეკომენდაციების შემუშავების საფუძველი იქნება.

ქართულ სამეცნიერო წრეებში პოპულარულია მცდარი თეზა, რომ სახელმწიფო ბიუჯეტის მაღალი გადანაწილება სოციალურ პროგრამებზე ახასიათებს მხოლოდ მდიდარ და დემოკრატიულ ქვეყნებს. მდიდარ ქვეყნებში ცენტრალური ბიუჯეტიდან სოციალურ პროგრამებზე, 2016 წლის მონაცემებით, ხარჯი წარმოადგენს: გერმანია - 25.9%, შვედეთი - 26.7%, საფრანგეთი - 31.94%, იტალია - 28.62%, ნიდერლანდები - 22.9%, დიდი ბრიტანეთი - 21.5% [11]. ხოლო, 2018 წლის მონაცემებით, საქართველო - 33% [12], უკრაინა - 36,4% [13], რუსეთი - 28,4% [14]. აგრეთვე, მცდარი თეზაა, რომ მდიდარ ქვეყნებში მშპ-ის მიმართებაში სამთავრობო ხარჯები ნაკლებია. მდიდარ ქვეყნებში საშუალოდ მშპ-ის მიმართებაში 37% მთავრობის მიერ განხორციელებულ ხარჯებზე მოდის, ხოლო ლარიბებში 29%. მსოფლიო მასშტაბით საშუალო მაჩვენებელი შეადგენს 30% [20, გვ. 10] (საქართველოში, 2019 წლის მონაცემებით, 25%-ია [15]). აღნიშნული სტატისტიკური კვლევა ვერ გვიჩვენებს დიდ სხვაობას, რის გამოც ამ ფაქტორებს ვერ განვიხილავთ, როგორც კრიტიკულს. სახელმწიფო ბიუჯეტის ხარჯვის მსრივ მდიდარ და ლარიბ ქვეყნებს შორის დიდი სხვაობა დავინახეთ ადგილობრივი ხელისუფლებების (თვითმმართველობები, რეგიონული ხელისუფლებები, მუნიციპალიტეტები და ა.შ.) ჩართულობაში. მდიდარ ქვეყნებში, საშუალოდ, ბიუჯეტის ხარჯვის 30%-ს ახორციელებს ადგილობრივი ხელისუფლება, ხოლო ლარიბებში 4%-ს (იხ. სტატისტიკა 1-4).

(აქვე უნდა განვმარტოთ, რომ აღნიშნულ სტატისტიკაში გამოყენებულია ორი განსხვავებულ მონაცემთა წყარო: პირველ ორ სვეტში დაანგარიშებულია ყველა ის ხარჯი, რომელსაც გამოყოფს უშუალოდ ცენტრალური ხელისუფლება. ხოლო, ადგილობრივი ხელისუფლებების ხარჯებთან დაკავშირებით (3-4-5 სვეტი), იანგარიშება, აგრეთვე ყველა სახის სუბსიდიები, სუბვენციები, ტრანსფერები და ა.შ.).

ზემოაღნიშნული სტატისტიკით, შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ დემოკრატიის ერთ-ერთი უმთავრესი პოსტულატი: დეცენტრალიზებული მიმართულებების სისტემა გრძელვადიან პერსპექტივაში უფრო მაღალი ეკონომიკური და პოლიტიკური ეფექტიანობით გამოირჩევა, ვიდრე ცენტრალიზებული - მართებულია. აგრეთვე, ჩვენი აზრით, უშუალოდ ადგილობრივი ხელისუფლებების პოლიტიკაში ჩართულობის მაღალ მაჩვენებელს მოაქვს სამოქალაქო საზოგადოების თვითორგანიზების

სტატისტიკა 1.4.

მშპ-ის პროცენტული მაჩვენებლის მიხედვით სამთავრობო და მთავრობის დონეები

მშპ ერთ სულ მოსახლეზე (2000 წ.)	ქვეყნების რაოდენობა	ცენტრალური ხელისუფლების ბიუჯეტი მშპ-სთან მიმართებაში	ქვეყნების რაოდენობა	მთავრობის ბიუჯეტი მშპ-თან მიმართებაში	ადგილობრივი ხელისუფლების ბიუჯეტი სახელმწიფო ბიუჯეტთან მიმართებაში	საშუალო მოსახლეობა (2000 წ.)
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
\$300-დან \$2,000-მდე	9	29%	7	31%	4%	7.884
\$2,000-დან \$5,000-მდე	17	26%	16	27%	5%	99.625
\$5,000-დან \$10,000-მდე	20	25%	17	33%	13%	39.943
\$10,000-დან \$15,000-მდე	11	32%	9	40%	16%	13.796
\$15,000-დან \$20,000-მდე	8	31%	7	33%	6%	14.317
20,000 და მეტი	22	37%	19	53%	30%	31.024
ყველა (საშუალო)	87	30.28	75	37.29%	14%	42.274

[20, გვ. 10]

კულტურა. ადგილობრივი ხელისუფლებების, როგორც ლეგიტიმური მმართველი ორგანოების უშუალო კონტაქტი მოსახლეობასთან და ადგილობრივი პოლიტიკური კონკურენცია ზრდის მოსახლეობის ჩართულობას პოლიტიკაში, აჩენს სტიმულებს მოხდეს აქტუალური სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემების გატანა პოლიტიკურ დღის წესრიგში და რაც მთავარია, პრაქტიკაში ამკარავდება კოლექტივის ინდივიდზე პოლიტიკური უპირატესობის იდეა (ანუ, ყლიბდება სამოქალაქო საზოგადოების ყველა აუცილებელი ნიშანი). ამიტომ, მიგვაჩინია, რომ ადგილობრივი ხელისუფლებების პოლიტიკაში მაღალი ჩართულობა პირდაპირ კორელაციაში მოდის იმასთან, რომ მდიდარ ქვეყნებში 1 მილიონ მოსახლეზე საშუალოდ 63,6 სამთავრობო, სავაჭრო და ბიზნეს ორგანიზაცია არსებობს, ხოლო ღარიბ ქვეყნებში 2,8. (იხ. სტატისტიკა 1-3).

ამერიკის შეერთებულ შტატებში, 2015 წლის მონაცემებით, ფუნქციონირებს 1,56 მილიონი არასამთავრობო ორგანიზაცია[16], ამას, აგრეთვე დამატებული

კომერციული ორგანიზაციების რიცხვი, დაწყებული მცირე ბიზნესით და დამთავრებული ტრანსნაციონალური კომპორაციებით, გვიჩვენებს იმას, რომ ამერიკის შეერთებულ შტატებში (ამ შემთხვევაში მდიდარ სახელმწიფოში) მოსახლეობის ყოველგვარ ორგანიზაციაში განევრიანების მაჩვენებელი შედარებით მაღალ დონეზეა. რა თქმა უნდა, სამოქალაქო საზოგადოების თვითორგანიზების კულტურაში აგრეთვე დიდ როლს თამაშობს, როგორც კულტურული ფაქტორები, აგრეთვე კანონის უზენაესობა, ეკონომიკური და პოლიტიკური თავისუფლებები, სახელმწიფოს ეკონომიკური მდგომარეობა და მრავალი სხვა ფაქტორი.

შარლ ლუი დე მონტესკიეს იდეა „ხელისუფლების დანაწილებაზე“ უკვე დიდი ხანია პოპულარულია. ჯერ კიდევ 1787 წელს ამერიკის შეერთებული შტატების კონსტიტუციაში თანმიმდევრულად და სისტემურად გაიწერა კლასიკური განმანათლებლების მიერ მოფიქრებული მმართველობის დეცენტრალიზების პრინციპები. ამასთან ერთად, „დამფუძნებელმა მამებმა“ - ალგ-

სტატისტიკა 1.3.

შემოსავლებისა და ორგანიზაციების მონაცემები

მშპ ერთ სულ მოსახლეზე (2000 წ.)	ქვეყნების რაოდენობა	ორგანიზაციების რაოდენობა	საშუალოდ ორგანიზაციების რაოდენობა ქვეყნებში	ორგანიზაციების რაოდენობა მილიონ მოქალაქეზე	ორგანიზაციების წილი	მოსახლეობის წილი
		დიაპაზონი	საშუალო მაჩვენებელი ქვეყნებში	საშუალო მაჩვენებელი ქვეყანაში	მსოფლიო მასშტაბით	მსოფლიო მასშტაბით
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
\$300-დან \$2,000-მდე	41	1.238	30.2	2.8	3.3%	18.0%
\$2,000-დან \$5,000-მდე	38	1.43	37.6	4.5	3.8%	40.4%
\$5,000-დან \$10,000-მდე	34	2.338	68.8	16.7	6.3%	20.0%
\$10,000-დან \$15,000-მდე	15	714	47.6	21.2	1.9%	2.6%
\$15,000-დან \$20,000-მდე	8	708	88.5	26.9	1.9%	1.6%
\$20,000 და მეტი	28	30.976	1106.3	63.6	82.8%	17.3%
ყველა	164	37.404	228.1	19.3	100%	100%

[20, გვ. 8]

ზანდერ ჰამილტონმა, ჯეიმს მედისონმა და ჯეი ჯონმა, მოახდინეს ქვეყანაში კლასიკური ფედერალისტური რესპუბლიკის იდეების განვითარება, მათ კონსტიტუციის დონეზე გამიჯნეს ფედერალური ხელისუფლებისა და შტატების უფლებამოსილებები, რაც ეფუძნებოდა კლასიკური „კონტროლისა და ბალანსის“ (checks and balances) სისტემას. შემდგომში, ამერიკის შეერთებული შტატების ეკონომიკური და პოლიტიკური წარმატების ფონზე, აღნიშნული სისტემა (დემოკრატია) გახდა პოპულარული - ქვეყნებისთვის მისაბაძი მაგალითი, ხოლო მეცნიერებისთვის შესწავლის საგანი. ხშირად, ამერიკულ სისტემას, როგორც პოლიტიკოსები, აგრეთვე მეცნიერები, შეისწავლიან, როგორც ვერტიკალური ძალაუფლების გადანაწილების სისტემას, ანუ, ფოკუსირება ხდებოდა უშუალოდ უმაღლესი მმართველი ინსტიტუტების მიერ ძალაუფლების გადანაწილების ფორმალურ მხარეზე (კონსტიტუციაზე, ხშირ შემთხვევაში). ზემოაღნიშნულ თეზისებს ჩვენ უფრო სიღრმეებისაკენ მივყავართ და ვასკვნი, რომ პოლიტიკური სისტემების ინსტიტუტების შესწავლისას ყურადღება უნდა დავუთმოთ არამხოლოდ მმართველ ინსტიტუტებს შორის ძალაუფლების გადანაწილებას - „კონტროლისა და ბალანსის“ სისტემას, არამედ სამოქალაქო საზოგადოების პოლიტიკურ ჩართულობას და მის, როგორც ფორმალური, აგრეთვე არაფორმალური თვითორგანიზების კულტურას.

აღსანიშნავია, რომ ჯერ კიდევ ალექსანდრე დე ტოკვილი ამერიკის შეერთებულ შტატებში მოგზაურობისას წერდა: „ამერიკის შეერთებულ შტატებში პოლიტიკური გაერთიანებები წარმოადგენს ძალიან მცირე ნაწილს, იმათან შედარებით, თუ რაოდენ მრავალფეროვანი სახის ასოციაციები არსებობენ... ამერიკაში მე შემხვედრია ისეთი ასოციაციები, რომლის არსებობაზე წარმოდგენაც არ მქონდა. მე ხშირად აღფრთოვანებული ვიყავი იმ უსასრულო გამჭრიახობით, რომლითაც ამერიკის შეერთებული შტატების მოსახლეობა შთააგონებს ერთმანეთს, რითაც აღწევს ურთიერთმხადაჭერას და მზადყოფნას ნებაყოფლობით საერთო მიზანს მოემსახურონ“ [27, გვ. 378].

მდიდარი და ღარიბი ქვეყნების, ანუ, ეფექტიანი და არაეფექტიანი პოლიტიკური ინსტიტუტების მქონე სახელმწიფოების მთავარი განმასხვავებელი ნიშნებია: კრიზისების კონტროლი, ადგილობრივი ხელისუფლებების აქტიური ჩართულობა პოლიტიკაში, სამოქალაქო საზოგადოების პოლიტიკური ჩართულობა - თვითორგანიზების სიმარტივე და ორგანიზაციების შექმნის თავისუფლება.

ამ კუთხით დანახული სახელმწიფოების პოლიტიკური სისტემები სცილდება კლასიკური გაგებით დემოკრატიულ, ავტორიტარულ, ტოტალიტარულ, ჰიბრიდულ და ა.შ. რეჟიმების თეორიებს. ამას დამატებული 1993 წლის ადამ პრზევორსკის და ფერნანდო ლიმონგეს კვლევა [21] და აგრეთვე, რობერტ ბაროს 1995 წლის კვლევა [4] გვაძლევს იმის საშუალებას, რომ დავასკვნათ: კლასიკური გაგებით დემოკრატია არ წარმოადგენს ეკონომიკური წარმატების გარანტიას, ანუ ზემოთ

მოყვანილი მდიდარი ქვეყნების არსებობის მიზეზებს სრულად ვერ ხსნის, ან, სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, დემოკრატია ცალსახად არ განაპირობებს კანონის უზენაესობას, სამოქალაქო საზოგადოების პოლიტიკურ ჩართულობას, კრიზისების კონტროლსა და ორგანიზაციების შექმნის თავისუფლებას. მაშასადამე, ჩვენი აზრით, წარმოდგენა დემოკრატიული პოლიტიკური ინსტიტუტების ეფექტიანობაზე გადაჭარბებულია. ამის მარტივი მაგალითია - Economist Intelligence Unit-ის მიერ 2017 წელს გამოქვეყნებული დემოკრატიის ინდექსი. კვლევის მიხედვით, დემოკრატიის შედარებით მაღალი მაჩვენებლით გამოირჩევიან შემდეგი ქვეყნები: ურუგვაი (8.12 ქულა), კოსტა-რიკა (7.88 ქულა), პორტუგალია (7.84 ქულა), სამხრეთ აფრიკის რესპუბლიკა (7.24 ქულა), ინდოეთი (7.23 ქულა), არგენტინა (6.96 ქულა) და ბრაზილია (6.86 ქულა) (შედარებით დაბალი მაჩვენებლები აქვს: აშშ (7.98 ქულა), ისრაელი (7.79 ქულა), საფრანგეთი (7.80 ქულა), პოლონეთი (6.67 ქულა), სინგაპური (6.32 ქულა) და ჰონგ-კონგი (6.31 ქულა)) [6]. ურუგვაიში, კოსტა-რიკაში და სამხრეთ აფრიკის რესპუბლიკაში არსებული დემოკრატიული პოლიტიკური ინსტიტუტების მიუხედავად, ძალიან რთულია ვწოდოთ მათ ძლიერი, სტაბილური და მდგრადი ეკონომიკისა და პოლიტიკური სისტემის მქონე სახელმწიფოები (ძლიერი ეკონომიკური და პოლიტიკური ინსტიტუტების მქონე). მითითებულ ქვეყნებს ახასიათებს მტკიცე ეკონომიკური კრიზისები, რომელებიც დიდი ხნის მანძილზე აფერხებენ მათ ეკონომიკურ ზრდას. მაგ.: 2011 წლიდან 2016 წლამდე სამხრეთ აფრიკის მშპ-ის კოლოსალურმა ვარდნამ, როდესაც დაახლოებით 1/4-ით დაეცა ქვეყნის მშპ [24], გამოიწვია ქვეყანაში ღრმა ეკონომიკური კრიზისი, რომელსაც მოჰყვა პოლიტიკური არასტაბილურობა და მასობრივი ძალადობრივი პროტესტები. ჩვენს ამ ხედვას, აგრეთვე ამყარებს ის ფაქტი, რომ ისეთი უნიკალური ქვეყანა, როგორც არის სინგაპური, ფუნქციონირებს ავტორიტარული პოლიტიკური სისტემის პირობებში - 1954 წლიდან ლი კუან იუს პარტია „სამოქალაქო ქმედება“ უცვლელად რჩება მმართველობის სათავეებთან, ამ პარტიაში შემავლობა დიდწილად განსაზღვრულია შთამომავლობითობით (დღეს ლი კუან იუს ვაჟი, ლი სიან იუ მართავს ქვეყანას), რაც სრულიად არ აფერხებს სინგაპურის პოლიტიკური ინსტიტუტების ეფექტიანობას. ერთ სულ მოსახლეზე მშპ-ის მაჩვენებლით სინგაპური მესამე ქვეყანაა მსოფლიოში [24], ფინანსურ და ტექნოლოგიურ სფეროში კი ერთ-ერთი ლიდერი. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, სინგაპური პოლიტიკურად არ არის ინკლუზიური, ანუ, კლასიკური გაგებით, არადემოკრატიულია, ხოლო ეკონომიკურად, ერთ-ერთი ყველაზე ღია, თავისუფალი და ლიბერალური ინსტიტუტების მფლობელია (ეკონომიკური ინსტიტუტების კუთხით სრულიად აკმაყოფილებს ჩვენს მიერ მოყვანილ თეზისებს). აგრეთვე, უნდა ვახსენოთ ტაივანისა და სამხრეთ კორეის მაგალითები, მათი ეკონომიკური წარმატება დაიწყო გენერლების ავტორიტარული მმართველობის პირობებში და დღეს ისინიც არიან მსოფლიოში ერთ-ერთი ყველაზე მდიდარი და წარმატებული ქვეყნები.

წარმატებული (მდიდარი ქვეყნების) და დანარჩენი სახელმწიფოების ურთიერთგამიჯვნისთვის დუგლას ნორტმა სამეცნიერო საზოგადოებაში დაამკვიდრა შემდეგი ტერმინები - „შეზღუდული წვდომის წესრიგი“, რომელიც ახასიათებს ბუნებრივი სახელმწიფოებს (natural states), ანუ ლარბ სახელმწიფოებს; „ღია წვდომის წესრიგი“ (open access order), რომელიც ახასიათებს მდიდარ სახელმწიფოებს.

ზემოაღნიშნულის შეჯამებით მოგვყავს სახელმწიფო რეჟიმების უმთავრესი განმასხვავებელი ნიშნები:

ღია წვდომის წესრიგის სახელმწიფოებს ახასიათებს:

- გრძელვადიან პერსპექტივაში პოლიტიკური სისტემის სტაბილურობა (ანტიკრიზისული ინსტიტუციები);
- ეკონომიკა, რომელიც ნაკლებად განიცდის ვარდნებს;

- ძლიერი და დინამიური სამოქალაქო საზოგადოება, მრავალი საზოგადოებრივი ორგანიზაციით;

- უფრო დიდი და უფრო დეცენტრალიზებული მთავრობები;

- ფართო უპიროვნო (Impersonality) სოციალური ურთიერთობები, მათ შორის, კანონის უზენაესობა, საკუთრების უფლების დაცვა, სამართლიანობა და პოლიტიკური თანასწორობა.

ბუნებრივ სახელმწიფოებს ახასიათებს:

- გრძელვადიან პერსპექტივაში ნელი ეკონომიკური ზრდა და ხშირი, შედარებით გრძელვადიანი პოლიტიკური და ეკონომიკური კრიზისები;

- პოლიტიკური წყობა, რომელიც არ ეფუძნება მოქალაქეთა საერთო თანხმობას (სოციალურ კონტრაქტში ვერტიკალურ ფაქტორს);

- საზოგადოებრივი ორგანიზაციების შედარებით ნაკლები რაოდენობა;

- უფრო მცირე და უფრო ცენტრალიზებული მთავრობა;

- სოციალურ ურთიერთობებში პირადი კავშირების დომინანტობა, რომლებიც აჩენს - სოციალურ იერარქიებს, კანონებს, რომლებიც ყველას ერთნაირად არ ეხება და დაუცველ საკუთრების უფლებას. ანუ, ელემენტარულ წარმოდგენას, რომ ყველა ადამიანი არ არის თანაბარუფლებიანი.

ჩვენი აზრით, საქართველოს ინსტიტუციების ტრანსფორმაციის შესწავლისას ეფექტიან და არაეფექტიან ინსტიტუტები უნდა გაიმოიწიოს ზემოაღნიშნული კრიტერიუმების მიხედვით.

როგორც აჩვენებს ისტორიული პრაქტიკა, „ღია წვდომის წესრიგის“ მქონე ქვეყნების რიგში შესვლა, განსაკუთრებით არაევროპული ქვეყნებისთვის, ურთულეს პროცესს წარმოადგენს. ნორტის აზრით, მიუხედავად უამრავი ცდისა, მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ ღია წვდომის წესრიგის მქონე ქვეყნების სიას შეემატა მხოლოდ - იაპონია, გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკა, ისრაელი, სამხრეთ კორეა, სინგაპური, ტაივანი, ჰონგ-კონგი და იტალია [20, გვ. 21-25] (აგრეთვე, ნორტის იდეების მიმდევრებში, ნეოინსტიტუციონალისტებში, კამათი მიმდინარეობს ესპანეთის, ჩილეს, ესტონეთის, ახალი ზელანდიისა და ჩეხეთის სტატუსებთან დაკავშირებით).

ეკონომიკური სიძლიერის გარდა, ღია წვდომის წესრიგის სისტემების მიმზიდველობას წარმოადგენს ის ფაქტი, რომ ისტორიაში ვერავითარმა კრიზისებმა და კატასტროფებმა ვერ შეძლეს ისინი ამოეშალათ მდიდარი და ძლიერი ქვეყნების სიიდან. მაგალითად, ორი მსოფლიო ომის შემდგომ, რომელშიც საფრანგეთისა და ბელგიის სახელმწიფოებრიობა მოიშალა და ეკონომიკური ინფრასტრუქტურა სრულიად იქნა განადგურებული, ომის შემდგომ, ორივე ქვეყანა სწრაფადვე პოლიტიკურად და ეკონომიკურად „წამოდგა ფეხზე“, მათ დაიბრუნეს ძლიერი საერთაშორისო აქტორის სტატუსები და მალევე დაბრუნდნენ მდიდარი ქვეყნების სიას. აგრეთვე, ამერიკის შეერთებული შტატების 100 წლიანი ეკონომიკურ ისტორიას რომ გადავხედოთ, სტაბილურ ზრდასთან ერთად, 3 და მეტ პროცენტზე ვარდნას თვალს ვადევნებთ მხოლოდ მეოცე საუკუნის ოცდაათიან წლებში, ვიეტნამის ომის დასასრულსა და 2008 წელს. ეს ვარდნა აშშ-ში დიდი ხანი არ გაგრძელებულა და 30-იანი წლების დეპრესიას თუ არ ჩავთვლით, 1-2 წელიწადში ისევ სტაბილურ ზრდაზე გადავიდნენ [17]. ალექსანდრე აუზანი ღია წვდომის წესრიგისთვის დამახასიათებელ ინსტიტუტებზე წერს: „დემოკრატიული ინსტიტუტები არ აძლევენ ეკონომიკის სწრაფი ზრდის გარანტიებს, ისინი წარმოადგენენ „უსაფრთხოების ბალიშებს“ კრიზისების დროს“ [25, გვ. 135]. არაპოგნოზირებადი პოლიტიკური მომავლის პირობებში, ასეთი „უსაფრთხოების ბალიშები“ თამაშობენ გადამწყვეტ როლს და რაც მთავარია, აძლევენ მთავრობას, სახელმწიფო და კერძო სექტორს გრძელვადიანი პოლიტიკური და ეკონომიკური დაგეგმვის საშუალებას, რაც სამომავლოდ ეკონომიკური და პოლიტიკური განვითარების ალტერნატივებს აფართოებს და აძლევს პოლიტიკური პრობლემების გადაჭრისა და ლავირების ბერკეტებს (ანტიკრიზისული პოლიტიკის შემუშავებას).

რობერტ სოლოუ თვლიდა, რომ ნაკლებად განვითარებულ სახელმწიფოებს აქვს შესაძლებლობა წამყვანი სახელმწიფოების მიერ შექმნილ ტექნოლოგიებზე დაყრდნობით უფრო სწრაფი ზრდის ტემპი აჩვენონ [22]. შესაბამისად, ისინი უნდა იზრდებოდნენ უფრო სწრაფად და თანმიმდევრულად ენოდნენ განვითარებულ სახელმწიფოებს. მაგრამ, XX საუკუნის მეორე ნახევარმა განსხვავებული რეალობა გვანახა, როგორც ჩვენს მიერ მოყვანილი სტატისტიკებით ჩანს, ქვეყნებს შორის მშპ-ის ერთ სულ მოსახლეზე სხვაობა მხოლოდ მზარდია. ბოლო საუკუნის მანძილზე წარმატებული პოლიტიკური მოდერნიზაციების მაგალითები ძალიან მწირია, მითუმეტეს თუ გავითვალისწინებთ, რომ ყველა სახელმწიფო, რომელიც გადავიდა ღია წვდომის წესრიგზე, მოახერხა ეს უნიკალური პოლიტიკური რეფორმების შედეგად. ვიქტორ პოლტეროვიჩმა და ვლადიმერ პოპოვმა პოლიტიკური რეჟიმების ფუნქციონირებაზე გამოთქვეს ჰიპოთეზა: ხარისხიანი ბიუროკრატიისა და სამართლიანი სასამართლოების არ ქონის პირობებში თუ მოხდა პოლიტიკური და ეკონომიკური თავისუფლებების გაფართოება, დაინტერესებულ ჯგუფებს (პოლიტიკურ აქტორებს) გაუჩნდებოდა ბერკეტები, რომ შეცვალონ

ნესები თავის სასარგებლოდ. ხოლო ამ ჰიპოთეზის დასკვნით თავში ჩვენ ვკითხვართ: დემოკრატიზაცია ზრდის ეკონომიკას განვითარებულ ქვეყნებში და ამცირებს ეკონომიკურ ზრდას სამართლის უზენაესობის არ მქონე ქვეყნებში[26]. ჩვენი აზრით, ეს ჰიპოთეზა საუკეთესოდ ასახავს მრავალი პოლიტიკური რეჟიმის ტრანსფორმაციის უმედეგო მცდელობას.

დასკვნით ნაწილში გვსურს მოკლედ შევაჯამოთ და ვასკვნით, რომ, ჩვენი აზრით, წარმატებულ სახელმწიფოებს შორის მსგავსება ჩვენს მიერ აღწერილ კონკრეტულ ინსტიტუციურ კომპლექსშია. დიდი ხნის მანძილზე დემოკრატიული პოლიტიკური სისტემის უნივერსალური ეფექტიანობის ილუზიის გამო არსებობდა მცდარი აზრი, რომ დემოკრატიული ინსტიტუტები ცალსახად განსაზღვრავენ სახელმწიფოს ეკონომიკურ წარმატებას და მაშასადამე, მათი პირდაპირი ტრანსპლანტაცია და იმიტირება ეკონომიკური ზრდის გარანტიაა. აგრეთვე, ეს ეხება ეკონომიკურ ინსტიტუტებსაც. როგორც აჩვენებს ისტორიული პრაქტიკა, ჩაკეტილი, ავტორიტარული სისტემის პირობებში ლიბერალური ეკონომიკური პოლიტიკის გატარებას იშვიათად მოაქვს წარმატება. ზემოაღნიშნული მეცნიერების კვლევებზე დაყრდნობით, გრძელვადიან პერსპექტივაში სტაბილური და დაცული ეკონომიკური ზრდისთვის (ღია წვდომის წესრიგისთვის) აუცილებელია ეფექტიან პოლიტიკურ სისტემასთან ახლდეს პოლიტიკური თავისუფლებები, კანონის უზენაესობა და ძლიერი სამოქალაქო საზოგადოება. ცალ-ცალკე აღებული ნებისმიერი ინსტიტუტი ან ინსტიტუტების კომპლექსი ვერ იქნება წარმატებული სახელმწიფოს გრძელვადიან პერსპექტივაში არსებობის გარანტი.

ბიბლიოგრაფია:

1. სმიტი ა. გამოკვლევა ხალხთა სიმდიდრის ბუნებისა და მიზეზების შესახებ, თარგმნილი ინგლისურიდან ფ. გოგინაიშვილის მიერ. თბ.: სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 1938;
2. ჭითანავა ნ. გარდამავალი პერიოდის სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემები. თბ: 1997;
3. ჭითანავა ნ. საქართველოს ეკონომიკის გამონვევები და სტრატეგია. თბ: „ივერიონი“, 2018;
4. Barro R. Economic Growth. Massachusetts: The MIT Press, 2003;
5. Broadberry S. Wallis J. Growing, Shrinking and Long Run Economic Performance: Historical Perspectives on Economic Development, 2009;
6. Economist intelligence unit - EIU Democracy Index

- 2017 - World Democracy Report, 2017;
7. <https://www.rug.nl/ggdc/historicaldevelopment/maddison/releases/maddison-project-database-2018>;
8. <https://data.worldbank.org/country/georgia>;
9. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP>. CD;
10. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.PP.CD>;
11. <https://ourworldindata.org/government-spending>;
12. <https://mof.ge/images/File/biujetis-kanoni2018/III-wardgena/Citizens-Guide-2018-MOFproeqti-3.pdf>;
13. <https://index.minfin.com.ua/finance/budget/gov/expense/>;
14. https://www.minfin.ru/common/upload/library/2017/12/main/BDG_2018_FINAL.pdf;
15. <https://mof.ge/5187>;
16. <https://www.statista.com/topics/1390/nonprofit-organizations-in-the-us/>;
17. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP>. CD?locations=US;
18. Maddison A. The World Economy. Volume 1 and 2. Development Centre – OECD, 2006
19. North D.C. Structure and Change in Economic History. New York and London: W. W. Norton & Co., 1981;
20. North D. C. Wallis J. J. Weingas R. B. Violence and Social Orders: A Conceptual Framework for Interpreting Recorded Human History. Cambridge: Cambridge University Press, 2012;
21. Przeworski A. Limongi F. Political Regimes and Economic Growth. American Economic Association: The Journal of Economic Perspectives, 7,3,1993;
22. Solow R. M. A Contribution to the Theory of Economic Growth. The MIT Press: Quarterly Journal of Economics. 1956. 70. P. 65-94;
23. Taleb N. N. Antifragile: Things That Gain from Disorder. N.Y: Random House Trade Paperbacks, 2014;
24. World Bank Open Data. Washington: THE WORLD BANK, 2018;
25. Аузан А. Экономика всего: Как институты определяют нашу жизнь. Москва: Манн, Иванов и Фербер, 2013;
26. Полтерович В. Попов В. Тонис А. Концентрация доходов, нестабильность демократии и экономический рост. М: Экономика и математические методы, 2009,45,1,15-29;
27. Токвиль А. Демократия в Америке - Книга Вторая. М.: Прогресс, 1992.